

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

PUDUNGWANA
2013

Job Mothusi wa Weltevreden ho la North West o ntse a hlahloba poone e ntseng e hlaho.

Boitokisetso pele ho sehla sa poone

Sehla se tleng sa ho jala se tshepisa ruri e le se bonahlang se ena le diphephetso. Dibakeng tse ngata tse kang provenseng ya North West le Foreisetata, re simolla ka leqeme la mongobo wa mobu. Mesebetsi e mengata ya temo e tlameha ho shevana le ditekanyetso tse tlase tsa tse kenngwang mobung ka baka la poone e fokolang ya sehla se fetileng. Nnete ke hore di-poreisi tsa poone ha di a etsa letho le lekaalo se-hleng se fetileng le hoja ho bile le dikuno tse tlase mabatoweng ana.

Ka baka lena, phephetso ke hore re nka mehato efe ha re itokisetsa sehla se setjha sa ho jala maemong a tjena? Ba bang ba tla re: "Etsa jwalo ka ha o etsa ka mehla, o se ke wa etsa letho le matla haholo kapa letho le fapaneng haholo!" Ba bang ba tla re, "Jala hamorao" – kapa le hona, "Ho hang tlolahela ho jala!" Nnete ke hore ha dipula tsa pele di na, mme banka ya hao kapa ba *agribusiness* ba se ba tjhaelletse monwana kopo ya hao e ntjha ya ho adingwa tjhelete, o fetoha molemi ya tsebang ntho e le nngwe feela, mme ntho eo ke

**Koranta ya grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola**

Bala Ka Hare:

03 | Selelekela mokgweng wa no-till wa temo ya poone

05 | Grain SA e buisana le...Alan Jeftha

12 | A re Iwantsheng ditadi!

NKGONO JANE O RE...

Re a tshepa le ho rapela hore nakong eo o balang kgatiso ena ya Pula o tla be o kgonne ho jala boholo ba dijothollo tsa hao tsa lehlabula. Taba ya bohlokwa hape ke ho sunya peo mobung ka nako e nepahetseng ka sepheo sa ho shebana le dipula tse lebelletseng hammoho le dithokho tsa motjheso wa dimela. Dimela di tshabana haholo le diyunite tsa motjheso, mme ho jala nako e se e ile hangata ho tisa kuno e fokolang hobane matsatsi a hwetla ha a tjthese ho lekaneng ho gkothalletsua pula e ntle.

Haufinyana ke sa tswa kena lebenkeleng ho ya reka phofo ya poone – Ke ile ka tshoha haholo ha ke bona hore poreisi ya 5 kg e ne e ja R25,99. Hona ho ka fetolelwa poreising ya poone e fetang R5 000 tone ka nngwe. Selemong sena, ha ke kgolwe hore o teng molemi ya ileng a lefuwa ho feta halofo ya tjhelete eno. Ena ke nttha ya bohlokwa ya tshireleso ya dijo boemong ba lelapa – ditjeo tsa sejohollo ke dife, mme moreki o lefa bokae?

A re nke hore ditjeo tsa ho hlahisa tone ya poone di tlase ho poreisi eo poone e rekiswang ka yona nakong efe kapa efe (hona ho tshwanetse ho ba nnete moleming ka kakaretso, ho seng jwalo molemi o tla lahlehelwa ke kgwebo ya hae). Ho feta mona, ha re nke hore lelapa le hloka tone e le nngwe ya phofo ya poone nakong ya selemo kaofela – haeba o hlahisa ho fetang tone e le nngwe, ho a utluhala hore o ka nna wa rekisa poone e o saletseng kapa wa e fepa mehlape ya hao.

Ditjeo ka kgwedi tsa phofo ya poone lapeng (ho ya ka poreisi ya molemi wa poone) di tla ba mane ho R192 ka kgwedi. (Ditjeo tsa tone e le nngwe di nkuwa e le R2 300 tone ka nngwe, mme re lekanya hore lelapa le sebedisa 80 kg ka kgwedi).

A re ke re kgutlele poreising eo ke ileng ka e lefa supermarket – e bile R5 kg e le nngwe. 80 kg e tla ba R400 ka kgwedi (mokotla). Ka mantswe a mang, ka ho hlahisa poone mabapi le lelapa la hao feela (tone e le nngwe ka selemo), o ka baballa ho feta R2 000 ka kgwedi.

Eka e mong le e mong a ka leka ho hlahisa bonyane poone e ka lekanang tlhoko ya lelapa – o tshwanetse ho etsa sena kotareng ya hekthara. Nahana feela hore na e mong le e mong a ke ke a qoba taba ya ho bolawa ke tlala?

Boitokisetso pele ho sehla sa poone

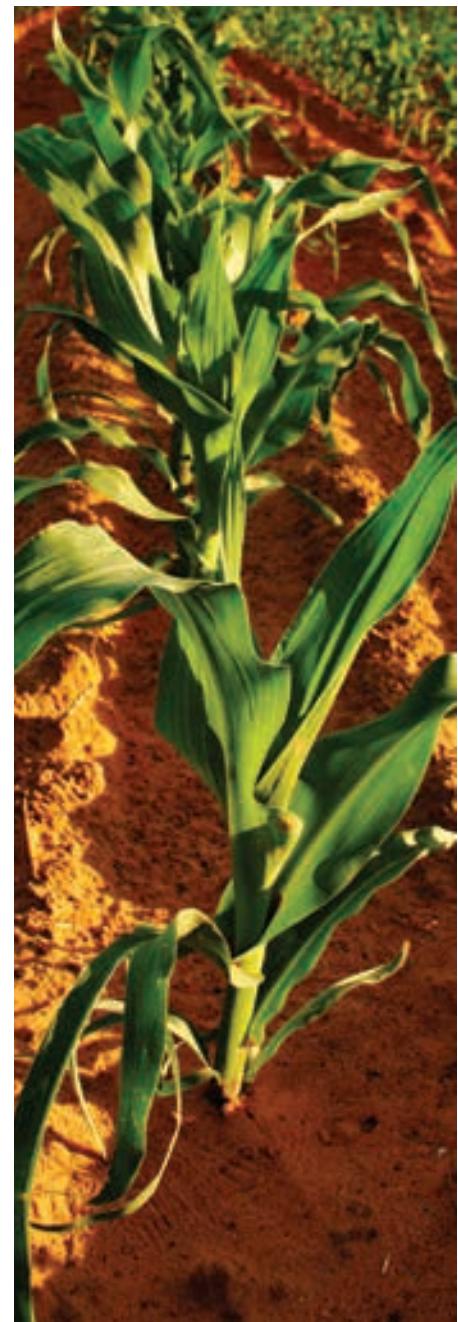
ho hlahisa poone!” Rona, balemi, re batho bao ka tlhaho re ikgannang ho ya sebetsa le ho jala masimong a rona, mme re a tseba hore re tlamehile ho leka hape... Re tshwanetse ho dumella mabidi ano a maholo hore a nne a sebetse masimong, re nne re jale peo eno e foreshe mobung!”

Ho hlahisa poone ke mosebetsi o shebaneng le dikotsi tse kgolo. Haeba o e mong wa ba bileng lehlohonolo ho ba le poone e ntle sehengl se fetileng, o ka qala jwale ho nyakkala, empa ho ba bangata ba rona re tshwanetse ho shebane le ho lokisa dintlhanyana tse itseng hore re tle re ntlatfase menyetta ya rona le ho fokotsa dikotsi tseo re shebaneng le tsona.

- Nka disampole tsa mobu nakong tse ntle hore o kenye kopo ya ho romellwa manyolo nako e sa le teng.
- Fumana keletso ho ditsebi kapa baemedi ba dikhamphane tsa dipeo ba tsebang lebatowa la hao, mme o buisane le bona ka mefuta e fapaneng ya peo ya poone eo o ka e jalang.
- Tseba semelo le dinako tsa ho hola ha dipeo tse fapaneng tsa poone. Kaofela di fapane, melemo ya tsona e fapane maemong a fapaneng a ho hola ha tsona.
- Etsa bonnate hore o kenya kopo ya ho romellwa dikennengwamobung tsa hao kaofela le hore di se di le malala-a-laotswe hore o sebedise monyetta wa hao wa ho jala ka katileho.
- O se ke wa jala e sa le pele haholo moo mongobo o sa ntsaneng o fokola haholo.
- Etsa bonnate hore bonyane o se o kgwehlisitse mobu wa hao o ka hodimo ho kgothaletsa ho monyela ha pula ha e fihla, ke hore, ka ho sebedisa tetse (*disk*) kapa ka mokgwa o mong wa ho kgwehlisa mobu.
- Tsa bonnate lehola la pele le laolwa ka dikhemikhale kapa ka sesebediswa sa thaene ho baballa mongobo. Lenaneo la hao la taolo ya lehola le hloklosi, mme le tla ama kgolo ya semela sa hao sa poone hammoho le palo ya dipeo hodima seqo. Ka baka lena, kotulo yohle ya hao e ka ameha hampe ke taolo e fokolang ya lehola nakong ya sehla.
- Hlokromela diplantere le disebediswa tse ding tsa temo ya pele, e leng ho kenya dithaene tse ntjha le dikere mehomeng ka ha o tla hloka nako ya ho lokisa disebediswa tsena haholoholo ha dipula di ena nako e se e ile jwalo ka ha ho etsahala matsatsing ana!
- Eba le tjhebo ya nako e telele ya sehla sa ho hola ha poone, mme le pele o tshwanelo ho jala peo ya hao ya pele mobung o tshwanelo ho nahana ka dikgetho tsa hao mabapi le mebaraka. Etsa qeto mabapi le tseoo di hlokang, tseoo di sebedisang polasing, tse kang furu

ya mehlape, mme o shebe hore o tla rekisa dijothollo tsohle tsa hao hokae le jwang.

- Ho bohlokwa haholo ho tseba le ho tlwaela mokgwa wa ho sebetsa ha mmarakwa wa kgwebo ya dijothollo Afrika Borwa le haeba o na le moemedi ya o thusang. Nka nako ho fumana thuso e le hore o utlwise ka moo Safex e sebetsang ka teng. Tiisa hore o utlwisa “location differential” le sepheo sa yona hore o kgone ho fihlella diporeisi tse ntle tse kgona-halang mabapi le poone ya hao.

Selelekela mokgweng wa no-till wa temo ya poone

- Inshorense ya dijothollo e phahame haholo, empa e ka ba le thuso haholoholo nakong ya sehla se kotsi. Keletso ke ho ikopanya le ba agribusiness kapa ba fanang ka dikoloto, e leng moo le ka buisanang ka dikgetho tse fapaneng, le hore na inshorense ya dijothollo e ka dumela ho o tshireletsa sehleng sena se tlang. O ke ke wa ya le kgongwana hodimo, wa nka hore e tla o tshireletsa hobane ha ho tiisetso ya hore dik-hamphane tsa inshorense di tla o tshireletsa.

Eba motho ya latelang melao nakong yohle ya kgolo ya poone. Ha se bohlale ho lefa tjhelete e ngata ya ho jala poone empa o sa e hlokomele ha e ntse e hola.

- Hona ho bolela ho ba teng ka seqo masimong letsatsi le letsatsi;
- Ho bolela ho tiisa hore diterekere le disebedisa tse ding tsa temo di dula di le maemong a matle a ho sebetsa;
- Ho bolela hore dintho tsohle, thepa yohle, di behwe ka makgethe ka setorong ho fihlela di sebediswa hape, mme dikhemikhale le ditjhefo di lokela ho behwa di notlelletswe;
- Ho bolela hore diakhaonto le tsamaiso ya ofisi e be tse makgethe, tse ngotsweng ka nepo mabapi le tsohle tse entsweng;
- Ho boetse ho bolela ho sebedisa tsebo ya ditsebi tsa selehae hammoho le ya balemi ba tswetseng pele ba lebatowa la hao; le
- Ho joina mokgatlo wa hao, Grain SA, le ho ba teng dikopanong, dihlopheng tsa boithuto le dithutong tsa kwetiso tse ntseng di tswela pele – le ho bala Pula/Imvula ya rona ya kgwedi le kgwedi e fupereng tsebo le dikeletso tse ngata ho tloha leqepheng la pele ho isa ho la ho qetela! Ha ho molemi ya ka reng yena o se a tseba tsohle tseo molemi a tshwanetseng ho di tseba. Tikolohya tlahiso ya poone ke ntho e holang, e sa emang nqa e le nngwe, e tswelang pele, e dulang e fetoha ka ha dikhamphane tsa dipeo le tsona di ntse di fetoha ka baka la ho leka ho ntlaufatsa dipeo tsa tsona, mme dikhamphane tsa dikhemikhale le tsona di hlaha dikhemikhale tse ntjha, tse sebetsang ka mokgweng o tswetseng pele. Ke boikarabelo ba molemi ho etsa dipatlisiso le ho bala haholo ka moo a kgonang ka teng ka dinako tsohle, mme ka ho etsa tjena o ipha bokgoni le ho imatlaufatsa ka boyena hore e be molemi ya tswetseng pele, ya beileng monwana wa hae ka dinako tsohle sepatjheng sa indasteri ena e kgolo, e holang, ya poone naheng ena ya rona.

Ditaba tsena re di tshohlelwka ke Jenny Mathews, mophahesi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba haholwanyane, romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Temo ya poone ka mokgweng wa *no-till* haesale e ntse e sebediswa lefatsheng lohole ka dilemo tse ngata, le hoja mona Afrika Borwa mokgweng ona o ile wa bonwa haholoholo mona le mane moo balemi ba tswetsweng pele ba nnileng ba o sebedisa ka dilemo tse ngata. Ho bohlokwa ho ela hloko hore mekgwa ya temo ya *no-till* e ka lokela temo e kgolo e batsi le yona e nyane ya balemi ba ntseng ba thuthuha.

Mekgweng ya temo ya *no-till* e thusa ka mohwang o siyang mahlaku le dikutu hodima mobu, e leng tse bolang mobung. Tsena tse bolang ke dintho tse ngata tse fanang ka bophelo le ho bopa mobu o nonneng, mme di bitswa manyolo a kgonang ho tshwara menontsha hore e fihlellwe ke dimela.

Nnete hape ke hore ho nnile ha eba teng dikatleho le mefokolo tshebedisong ya mekgwa ya temo ya *no-till*. Ka kakaretso ho dumelwa hore katleho ya mekgwa ena e itsheteha ka

dinttha tse nne tsa sehlooho, e leng katamelo (*attitude*) ya rona, sejothollo sa nako e fiteleng, mafuta ya mobu hammoho le plantere ya *no-till*. Hara tsena tse nne, tse tharo di kgona ho laolwa – mofuta wa mobu o ke ke wa laolwa. Katamelo ya motho e ama mohato wa katileho karolong e nngwe le e nngwe ya bophelo ba motho, eseng feela temong. Haeba molemi a jala poone ka mokgweng wa *no-till* a hloka boine-helo bo feletseng ho seo a se etsang, a ka nna a qetella ka halofo ya dijothollo! Katileho mokgweng ona wa *no-till* ntle le tikatiko e hloka moral o tswetseng pele le boitokisetso ho tiisa hore katileho e tla ba teng.

Pele o ikakgela ka setotswana

Tseba mofuta wa hao wa mobu. Mokgweng wa *no-till* o a kgonahala mebung e mengata ya selokwe, mme balemi ba bangata ba etsa mosebetsi o tswileng matsoho tlahisong ka mokgweng ona, mme mokgweng ona wa paballo ya

Ha a ntse a sebetsa polasing South Dakota, Gavin Mathews o nkile foto ena ya mohwang wa koro. (Photo: Gavin Mathews)

Selelekela mokgweng wa no-till wa temo ya poone

mobu o fupere menyetla haholoholo nakong e telele ka ha menyetla ya nnete ya tlahiso ya poone ka mokgweng ona e bonahala ka mora dilemo tse nne ho isa ho tse hlano tsa tshebediso ya mokgweng ona.

Nahana taba ya ho qala hannyane le ho ithuta ka boiphihlelo (tseo o kopaneng le tsona). Balemi ba bangata ba ithola morwalo ka ho fetohela mokgweng ona, mme ba etsa matsapa ohle ho ithuta haholo ka moo ba kgonang ka teng pele ba fetohela mokgweng wa *no-till* e le wona wa temo yohle ya bona.

Hobaneng mokgweng wa *no-till* pooneng

- Ho se ho bile teng thahasello e kgolo mokgweng wa *no-till* haholoholo ho ya ka ditjeo tse ntseng di eketseha tsa dikenngwamobung le tsa mafura.
- Mesebetsi ke e fokotsehileng ya masimong, ka hoo, terekere e ke ke ya sebetsa haholo masimong jwalo ka ha ho etsahala mokgweng wa sejwalejwale wa temo – hona ho fokotsa ditshenyehelo tsa nako le tsa mosebetsi.
- Dintlha tse ding tse molemo mokgweng ona wa *no-till* ke tsena:
 - Tlhoko ya ho baballa mongobo;
 - Tlhoko ya ho bopa boemo bo botle ba mobu; le
 - Ho fela le ho senyeha ha diparete tsa metjhine e phahameng ka theko ho a fokotseha.
- Le hoja ditshenyehelo tsa mathomong tsa plantere ya *no-till* di bile teng, empa ho bonahetse hore nakong e telele matsete a ditjhetele metjhineng a ba tlase.
- Mekgwya *no-till* e siyang mehwang ya sehla se fetileng masimong e fokotsa kgoholeho e bakwang ke moyo le metsi.
- Afrika Borwa e shebane le bothata ba kobo ya kgomo ka baka la kgoholeho ya mobu mabatoweng a mang. Mokgwya *no-till* ke wona o ka fedisang bothata bona.
- Tse bolang tse bang teng ka baka la mohwang wa dijothollo di ka thusa ho ntlaftsa popeho le monono wa mobu.
- Boleng bo ntlaftatseng ba mobu bo kgothaltsa kuno e ntle. Ka ha *no-till* e ntlaftatsa popeho ya mobu, ditjeo tsa tlahiso di a fokotseha empa tlahiso yona e a eketseha.

Tse shejwang tsamaisong

Ho fumana bokgoni bo botle ba dijothollo masimong a *no-till* ho sa le teng dintlha tsa bohlokwa tse tshwanetseng ho behwa leihlo:

Kalaka

pH e ntle haholo ya mobu wa *no-till* ke 5,5 - 6,5, ka ha hona ho tla thusa ka tshebetso e ntle ya dibolayalehola le ho eketsa menontsha ya sejothollo.

Manyolo

Etsa disampole tsa mobu nako le nako, mme o kenyi phosphates le potash ka moo ho hloka halang ka teng. Mebu e futumala butlenyana mobung o ka tlasa mohwang, mme ka baka lena, keletso ke hore ho qalwe ka ho sebedisa manyolo a nitrogen le phosphorous hore poone e simolle ka matla.

Letsatsi la ho jala

Balemi ba lemohile hore dithempHEREITJHARA tsa mobu botebong ba dinoko tse pedi di ka phola haholo mokgweng wa *no-till* ho feta ho wa sekgalekgale. Hona ho bolela hore e ka ba bohla le ho jala poone ya *no-till* moraonyana hanyane ho ya masimo a phethotsweng ka mokgwya wa sejwalejwale ka ha peo ya poone e tshabana le themphereitjhara ya mobu nakong ya ho mela ha yona.

Diplantere tsa *no-till*

Plantere ya *no-till* planter ke ditjeo tse kgolo. Mohopolo o motle ke ho leka ho hira plantere ha motho a simolla ka mokgweng ona. Mofuta wa mohwang o kupeditseng mobu masimong o tla ama ho setwa (*setting*) ha plantere ya *no-till* ka ha plantere e tshwanetse ho kgaola mohwang le ho kenya peo ka ho lekana dipakeng le botebong bo nepahetseng hore e thetsane hanle le mobu. Plantere jwale e tshwanetse ho tiisa mobu ho potoloha le peo ho tiisa hore e mela le ho hlahela ka hantle ka hodima mobu. Diplantere tsena hangata din a le ditsetse tse pedi tse bulang diforo tsa peo ha mabidi a masesanyane, a le mang kapa a le mabedi a sebediswa ho hatella mobu ho potoloha peo. Taba e hlakolosi haholo nakong ya ho jala ke ho thetsana ha mobu-le-peo hammoho le botebong ba ho jala peo.

Taolo ya lehola

Taolo ya lehola ke ntlaftsa kuno e hlakolosi haholo katilehong ya mekgwa ya *no-till* ka ha ho mesebetsi ya sekgalekgale ya ho kgaola le hofothola mahola masimong. Tshebetso ya dibolayalehola e ka nna ya fokotswa ke bongata bo qhalaneng ba dijothollo le masalla a lehola a tswang masimong a itshwarelltsang ho dibolayalehola, mme a sitisa sebolayalehola ho aparela dikarolo tsohle ka ho lekana. Ka baka

lena, kgetho ya sebolayalehola, sekgahla sa tshebediso ya sona hammoho le mokgwya wa tshebediso ya sona di hloka ho elwa hloko ka ho qolleha. Hona ha se bothata bo ke keng ba qojwa, mme hape ke nnete hore mohwang o setseng hodima mobu o ka nna wa sitisa kgolo ya lehola ka kgatello ya wona.

Tlwaelo e ntle ke ho ikopanya ka nako tsohle le ditsebi hobane tshebediso e atileng haholo le e dulang e sebediswa ka nako tsohle ya sebolayalehola se le seng ho ya ho ile e baka mathata, mme ke lona lebaka la mangaña a ntseng a eketseha a lehola kgahlanong le dibolayalehola. Dibolayalehola le metswako ya tsona ke dintlo tse tshwanetseng ho nna di fapanstshwa.

Mofuta wa mohwang

Dijothollo tse fapaneng di siya mefuta e fapaneng ya mohwang wa boleng bo fapaneng masimong. Tse ding di hlahisa maemo a matle a temo ya *no-till* jwalo ka dinawa tsa soya kapa dijothollo tsa furu ha tse ding di kgema mmoho le maemo a phephetsang, mohlala, poone pooneng. Ho bohlokwa ho tseba menyetla le diphephetso tse tla tliswa ke sejothollo ka seng se tla kenngwa phapantsong masimong a itseng. Dijothollo tsa mofuta wa monawa di fana ka nitrojene e nontshang mobu, ha mohwang wa dijothollo tse ding o ka nna wa iphetola sebaka moo dikokwanya di ipatang ho ona, mme dikokwanya tsena di tshwanetse ho laolwa pele sejothollo se setja se jalwa. Poone e ka nna ya jalwa mohwanng wa poone empa ho tshwanetse ho nkwa haholo mehato ya ho laola dikokwanya le lehola.

Qetelo

Ho hlakile hore mokgweng wa *no-till* o tshwere tse kgolo bokamosong ba tlahiso ya poone le dijothollo tse ding. Boleng ba ntlaftso ya mongobo wa mobu le mobu o motle o sa hoholeheng, o sa lahlehelweng ha bonolo ke menontsha, ha se dintlo tse ka kgellwang fatshe. Empe tsena ke disebediswa tsa bohlokwa nakong e tlang, tikolohong e tlamehileng ho kgema mmoho le diphetoh tsa tlelaemete le ditlhoko tse eketsehang tsa tse lebelletsweng mobung.

Ditaba tsena re di tshohlelwya ke Jenny Mathews, mophesisi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Grain SA e buisana le...

Alan Jeftha

Kgweding ena bahlophisi ba rona ba iphile nako ya ho tsebana le Alan Jeftha. Alan ke molemi Suurbraak le Constantia Borwa ba Kaapa. Bala tse ngata ka molemi enwa ya mafolofolo, ya dumelang mokgweng wa temo ya paballo le wa *no-till*.

O tshwero temo hokae, le hona ya dihekthara tse kae? O sehwai sa eng?

Ke rapolasi Suurbraak, mme ke sebetsana le dintho tse pedi, e leng dijothollo (koro, canola, le kgarese) le mehlape, e leng dikgomo tsa Fleckvieh Simmental, dinku tsa Hampshire Down tsa tlhahiso ya dikonyana le boyaa hammoho le dipodi tsa lebese tsa Saanen hammoho le Constantia, moo ke nang le tshimo ya merara ya Shiraz. Mane Suurbraak selemong sena ke jetse dihekthara tse 90 tsa dijothollo, tse 25 tsa medics mabapi le mehlape, mme ke na le dihekthara tse ka bang 50 tsa thota ya ho fudisa. Constantia teng ke lemme hekthara e le nngwe ya Shiraz moo re sebedisang mokgweng wa dithupa tse tshehetsang morara.

Ke sefe se o fang mafolofolo?

Ke na le tjheseho ya ho ba sehwai sa molemi hammoho le ho kenya letsoto tlhahisong ya dijotso tsa naha ya rona, ha ke ntse ke tshireletsatso le ho ntlafatsa tikolohlo le ho thusa tabeng ya ho thehwa ha mesebetsi. Ke motho ya dumelang temong ya paballo le ya no till, hammoho le ho baballa thota ya Renosterveld eo re nang le yona Suurbraak, hammoho le ho ithuta bolemi ba kgwebo, le ho etsa jwalo ka ho ikamahanya le mefuta e mmedi ya tseo ke nang le tsona mona Suurbraak.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Matla a ka ke hore ke motho ya mame lang hantle, ya mafolofolo ho ithuta ho motataisi wa ka, Dirk van Papendorp hammoho le ho metswalla ya ka eo e leng ditho le nna Koporasing ya Suurbraak ya balemi ba dijothollo. Bofokodi ba ka ke hore ke laola nako ya ka haholo hobane ke dumela ntsopeleng ya setjhaba le ho thusa phokotsehong ya bofutsana, mme hona ho nka nako e ngata ya ka.

Kuno ya hao ya dijothollo e bile jwang ha o ne o simolla ka temo? Dikuno tse fapaneng tsa hao di jwang hajwale?

Ke simollotse tlhahiso ya dijothollo dilemo tse tharo tse fetileng ha ke ne ke jala dihekthara tse 45 tsa koro le habore moo ke kotutseng ditone tse 1,5 hekthara ka nngwe. Selemong sena ke jala dihekthara tse 90 tsa sejothollo le tse 25 tsa medics (mofuta wa moroho o kang dierekisi), mme kuno ya

ka ya sejothollo hajwale ke ditone tse 2,2 hekthara ka nngwe. Selemong se tleng ke hopotse ho jala dihekthara tse 125 tsa dijothollo le ho eketsa masimo a medics ho fihlela dihekthareng tse ka bang 35. Ka mokgweng wa temo ya paballo le ho eketsa mohwang wa dijothollo masimong le ho laola sebaka sa ho fula ha mehlape ke tshepa hore ke tla eketsa boteng ba carbon masimong a ka le ho bopa dipedi tse nyane tse mobung hammoho le ho tshwara metsi mobung, mme ka hoo ke tshepa hore ke tla eketsa dikuno hore di fihlelle ditone tse 2,5 hekthara ka nngwe tsa koro kapa habore, le ditone tse 1,5 tsa canola hekthara ka nngwe.

Taba ya sehlooho e kentseng

letsoto katilehong le

tswelopeleng ya hao e bile efe?

Ho tataiswa, ho tshehetswa le ho kwetliswa ke ba Grain SA hammoho le mekgwa yohle ya bona hammoho le thupello ya bona e ntseng e tswela pele.

O fumane kwetliso efe ho fihlela mona, mme ke efe eo o ka lakatsang ho e fumana?

Ke bile le kwetliso mojuleng wa 1 le wa 2 wa Tlhahiso ya Koro o rutwang ke ba Grain SA. Hape ke phethetse Sesebediswa le Tlhokomelo ya Terekere, Ho etsa veine le temo ya merara le ba Yunibesithi ya Stellenbosch hammoho le Ho etsa tjhise le Temo ka Mahe a Dinotshi. Ke entse tjhise ka lebese la dipodi, mme hajwale ke ntse ke eketsa mohlape wa Saanen ho fihla palong e ka etsang 120, e le hore ke kgone ho ba le polante e kgolo e sebetsanang le tjhise le yoghurt polasing ya ka Suurbraak. Karolo e nngwe ya mosebetsi wa ka ke na le matlo a ka bang 30 a dinotshi, mme ke tla a eketsa hore a be 100, mme ke rona ba tla ika-hela wona.

O ipona o le hokae nakong ya dilemo tse hlano?

Nakong ya dilemo tse hlano nka rata ho hlahisa dijothollo tsa ka dihekthareng tse 150 le ho fokotsa dikgomo tsa ka, le ho eketsa dipodi tsa lebese hore e be tse ka bang 200. Ho feta mona, ke sebetsa ka dinku, dinotshi le mahe a tsona Suurbraak. Ke rata ho hlahisa ditone tse ka bang 12 tsa Shiraz polasing ya Constantia, mme ebe ke iketsetsa veine tlasa lebitso la kgwebo leo e leng la rona, e leng Constantiavale. Ke rata ho sebetsa tsa temo le ba Suurbraak Grain Farmers Co-Operative polasing moo ke jalang bonyane dihekthara tse 1000 tsa dijothollo.

Keletso ya hao ke efe ho balemi ba ntseng ba thuthuha?

Mamela, o ithute ho balemi ba atlehileng ba bahwebi le mekgatlong e kang ya Grain SA, mme o sebedise mekgwa ya paballo ya temo hammoho le kwetliso e ntseng e tswela pele.

Ditaba tsena re di tshohlelwla ke Liana Stroebel, mophethisi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho liana@grainsa.co.za.

Eba le soneblomo e ntle sehleng sena

Sehla se setjha sa ho jala dijothollo tsa lehlabula le soneblomo ka ho qolleha se haufi haholo Ho bonahala eka ke na-kwana kotulo e phethetswe.

Ditekanyetso tsa dijothollo tsa SAGIS tsa 2013 di bontsha hore ditone tse 566 600 tsa naha di ile tsa hlahiwa dihekthareng tse 504 700. Hona ho leka-na le ditone tse 1,12 hekthara ka nngwe. Palohare e tlase ya kuno ke setshwantsho sa dipaterone tse fapanang haholo tsa pula e bileng teng dibakeng tse kgolo tsa tlahiso ya dijothollo tsa lehlabula. Moo ho bileng pula e lekaneng ke moo kuno tsa ditone tse 1,8 hekthara ka nngwe ho isa ho tse 2,0 hekthara ka nngwe hantlentle di leng tsa fuman-wa. Dibaka tse ding di bile le kuno e tlase kapa ho hang tsa hloka kuno. Bapisa palohare ya kuno ya naha le kuno polasing ya hao.

Theko ya ka moso ya soneblomo ka Hlakubele 2014 e qotswa e le R5 125, ebe e theohela ho R4 840 kgwedding ya Motsheanong ka 2014 hoba sejothollo sa sehlooho se hlahiwe ka mora kotulo. Theko ya R5 000 e ka sebediswa morerong wa hao wa tlahiso hammoho le tlrophollong ya kotulo yohle ya hao. Soneblomo e ka ba e nngwe ya diketho tse molemo tsa dijothollo tsa hao tsa tlahiso e ka o tswelang molemo sehleng sena haeba o ka ikemisetsa ho una kuno eo o e shebileng ya bonyane ditone tse 1,5 hekthara ka nngwe. Etsa bonnete hore o jala mebung e nang le bokgoni ba tlahiso e ntle.

Theibole ya 1: Kakaretso ya palo e ntle ya dimela.

Bokgoni ba kuno g/hekthara	Dibaka (dimela/hekthara)	Karohano ya peo meleng ya 90 cm
1 000 - 1 200	25 000 ho isa ho 30 000	45 cm le 36 cm
1 200 - 2 000	30 000 ho isa ho 35 000	36 cm le 32 cm
2 000 - 3 000	35 000 ho isa ho 40 000	32 cm le 28 cm
3 000 - 4 000	40 000 ho isa ho 50 000	28 cm le 22 cm

Mongobo o bolokilweng le boemo ba mobu

Naha e shebane le komello e kgolo haholo dibakenq tse ngata tsa tlahiso moo dipula tse fokolng haholo tsa hwetla le mariha di leng tsa eba teng nakong ya ho ngolwa ha Lengolo lena. Mohlo-mong o bile lehlohonolo ho ba le mongobonyana mobung, mme hona e ka ba motheo wa hao wa ho rera tlahiso ya hao ya soneblomo le matsatsi a ho jala.

Sebaka moo o hopotseng ho jala soneblomo, poone, dinawa tsa soya hammoho le dijothollo tse ding se tshwaetswa haholo ke dipaterone tsa pula e nang dibekeng tsa ho qetela tsa Loetse le kwew-ding ya Mphalane. Haeba pula e se e lekaneng ho simolla ka ho bokella mongobo le ho lokisa mobu pele ho jalwa, balemi ba tla sekamela tabeng ya ho jala hannyane dinawa tsa soya le poone. Kaofela dijothollo tsena, haholoholo dinawa tsa soya di na le nako e nyane, e hlokolosi ya ho jala mabapi le dikuno tse ntle tse reretsweng kgwebo.

Ka lehlohonolo, soneblomo e na le nako e teletsana ya ho jala, e simollana ka Mphalane ho filela ka Pherekong dibakeng tsa ho jala tse lebatoweng le ka bophirimela.

O se ke wa ipeha kotsing ya ho jala masimong a hlokang mongobo o lekaneng!

Boleng le bongata ba peo ya lebaseterere

Ha motho a nahana ka dinnete tse boletseng mona hodimo, bohlale e ka ba ho Kenya kopo ya

ho romellwa peo e lekaneng ya soneblomo, e nang le matsatsi a fapaneng a ho phethahala ha kgolo ya yona. Mona o ka nna wa ba le kgetho ya ho jala e sa le pele haeba mongobo o lekane mobung, mme hape haeba o na le mefuta e fapaneng ya sehla se sekutshwanyane lephepheng kapa setorong sa hao, e le hore o tle o jale hamorao haeba dipula tse ntle di ka ba teng feela nakong ya Pudungwana kapa mathwasong a Tshitwe.

Peo le kgetho ya mofuta wa peo

Ke feela mofuta wa peo ya boleng e nang le peresente e phahameng ya ho mela, e seng e lekilwe lebatoweng la hao kapa polasing ya hao, e tshwanetseng ho rekwa dikhamphaneng tse etsang le ho rekisa dipeo. Indasteri e hlasisang soneblomo e ka nna ya tadingwa e le e seng e ikemetse mona Afrika Borwa, e nang le tsebo e ngata ho ya ka mekgwa ya tlahiso e sebedi-sitsweng, e leng e fumanwang dikhamphaneng tsena. Ka mehla sebedisa mofuta wa peo eo ho seng ho tsejwa hore e itshwara jwang lebatoweng la hao kapa polasing ya hao.

Le ho le jwalo, jala mefuta ya peo e metjha le e fapaneng ya ole e ngata selemo le selemo e le hore o kgema mmoho le mefuta ya kuno e ntafe-tseng, e nang le ole e phahaphahameng.

Mefuta e mengata e a fumaneha mmarakeng, e kgonang ho ba kgahlanong le tshebediso ya hofafatsa ka dikhemikhale tse itseng, mme e ka jalwa ka sepheo sa ho ba le taolo e ntle ya lehola mo-

kgweng wa sejwalejwale wa ho phethola mobu. Tiisa hore peo eo o e rekang ke ya boholo bo nepahetseng mabapi le dipoleiti tsa hao tseo o ntseng o di sebedisa haeba o ntse o sebedisa plantere ya mofuta wa dipoleiti. Peo ya boholo bo bonyane e ka sebediswa mefuteng ya diplantere tse sebetsang ka moy. Haeba molemi a shebile ho jala dimela tse 40 000 hekthara ka nngwe, ke moo a ka itokisetsang 3 kg ya peo hekthara ka nngwe. Moemedi wa barekisi ba dipeo a ka eletsa mabapi le peo ya boholo bo nepahetseng hammoho le bongata bo ka sebediswang hekthareng ka nngwe. Reka peo e lekaneng ya ho jala hape kapa e ka sebediswang bakeng sa poone kapa dinawa tsa soya haeba tlhoko e jwalo e ka ba teng. Haeba balemi kaofela ba ka ikemisetse sebaka se seholo sa ho jala soneblomo, kgaello ya peo e ka nna ya ba teng hamorao nakong ya sehla.

Matsatsi a ho jala, botebo le palo ya dimela

Ebang molemi o entse qeto ya ho jala a shebeile kotulo ya pele, hore a fihlelle diporeisi tse phahameng tsa nako e tlang, nnite ke hore ho jala kgwedding ya Loetse kgothaletso feela ke mongobo o motle wa mobu.

Matsatsi a matle haholo dibakeng tse phodileng tse ka botjhabela ke mathwasong a Pudungwana ho fihlella bekeng ya pele ya Tshitwe. Mabatoweng a mahareng teng ke ho tloha bekeng ya ho qetela ya Pudungwana ho fihlella mafelong a Tshitwe, mme mabatoweng a ommeng a bophirimel ke bekeng ya ho qetela ya Tshitwe ho fihlella mahareng a Pherekong.

Seta plantere ya hao e le hore peo e jalwa pakeng tsa 2,5 cm le 5 cm (se fete mona) ho itshetlehilwe ka mohwang o hodima mobu, mongobo wa mobu le mofuta wa mobu. Ditetse tse nepahetseng tsa ho jala, tsa taolo e nepahetseng

ya botebo, tse etsang mobu o batlang o tiile hantle ka mahlakoreng empa eseng ka hodima peo, ke tsona tse kgothaletswang. Ka mehla eba teng masimong nakong ya ho jala hore o behe lei-hlo maemong a ho jala a ka nnang a fetoha nakong ya motsheare ho tloha hoseng, motsheare le hamorao thapama. Botebo ba ho jala bo ka nna ba hloka ho fetofetolwa nakong ya motsheare ka baka la boemo ba mongobo bo fetohang. Ka nako tsohle tiisa hore peo e thetsane hantle ka ho tiya le mobu o mongobo.

Palo e ntle ya dimela, e leng e tla sala e eme hoba peo e mele, e tla laolwa ke bokgoni ba mobu, mme palo ena e ka akaretswa **Theiboleng ya 1.**

Molao ke hore bonyane dimela tse 20 000 dibakeng tsohle di a hlolahala hore motho a fihlelle kuno e e ntle, e bonahalang, e ka mo kenyetsang lethonyana. Palo ya ho qetela e amoheleheng ya dimela tse emeng e tla laolwa ke letsatsi la ho jala hape. Haeba nako e se e ile haholo, le yona palo e emeng hantle e ke ke ya hlola palo ya pele ya 20 000.

Ho bohlokwa ho seta plantere ya hao ho jala 8% ho isa ho 10% ho feta palo ya ho qetela ya kuno, hore peo e sa meleng, e teteaneng kapa e sentsweng ke dikokwanyana, le yona e be le monyetla o itseng.

Tiisa hore *calibration* (matshwao a lekanang) a plantere ya hao a setwa ka lephepheng ka lebidi le balang peo ka nepo, le bidikolohang dimithara tse 100 tsa mela ya plantere, mme le bala ka nepo dipeo hore ho fihlellwe palo e batlehang ya dimela. Haeba nako e dumela, jala karolo e nyane ha sehla se simolla hore o kgone

ho hlahloba ho arohana ha dimela le tshebetso e ntle ya plantere mabapi le mola o mong le o mong.

Qetelo

Rera le ho nahanelo pele mabapi le maemo a selemo sena, kgetha peo e nepahetseng ya masimo a hao, mme o jale palo e nepahetseng ya dimela ha mobu o na le mongobo o lekaneng. Dikeletso tsena, haeba di latelwa ka nepo, di tla etsa bonneta ba hore sejothollo se setle se ba teng nakong ya sehla sa tlhahiso sa 2013/2104.

Ditaba tsena ke tsa molemi ya beileng meja fatshe.

Ke jala mofuta ofe wa nawwa tsa soya kapa mofuta ofe wa peo?

Ho etsa qeto ka mofuta wa dinawa tsa soya o tshwanetseng ho jalwa ho ntse ho hopolwa maemo a tlalaemete polasing ya hao hammoho le bokgoni ba mobu, e ka nna ya ba taba e thata.

Kgetho e nepahetseng e ka etswa feela ha ho ka lekolwa diphetho tse bileng teng tsa mefuta e fapaneng e ileng ya jalwa e rekiswa tlasa maemo a tsamaiso ya hao le katileho tlahisong ya hao. Bonyane dihla tse tharo tsa sehla sa ho jala di tla hlokhala hore o simolle ho hlwaya hore ke mefuta efe e felang e sebetsa hantle le hore ke efe e sa sebetseng hantle.

Haeba ho kgonahala, hlophisa hore polasing ya hao ho etswe teko ya mefuta ya peo e tswang dikhamphaneng tse fapaneng, ha wena o jala mefuta e mmedi kapa e meraro e seng e lekilwe thekisong. Jwalo ka ha o tla lemoha, mofuta o nepahetseng o tla hlola mofuta o sa nepahalang ka ditone tse 0,5 kapa ho feta hekthareng ka nngwe, mme o ka etsa phapang pakeng tsa tlahiso e ntle le e seng ntle.

Mokgwa o le mong feela wa hore o tsebe mofuta o nepahetseng polasing ya hao ke wa boiphilelo boo motho a fetileng ho bona tlahisong ya hae. O se ke wa itshohlometsa feela, wa phopholtsa o kwetse mahlo, o sa tsebe hore mofuta o nepahetseng ke ofe haeba o shebile taba ya ho kena kgwebong ya thekiso ya dijothollo tsa hao.

Mefuta ya dinawa tsa soya – matshwao a dimela le mobu

Matshwao a bohlokwa a dimela le mobu mabapi le dinawa tsa soya mananeong a ho hlahisa dimela le kgwebo, a ka hlophisa ho ya ka dintla tse itseng

tsa sehlooho. Tsena ke bolelele ba sehla sa kgolo kapa sehlopha sa kgolo ya tsona (mofuta wa kgolo, e leng o ka laolehang le o sa laoleheng), palohare ya matsatsi a ho etsa dipalesa, palohare ya ho fi-hlella kgolo e phethahetseng, bophahamo ba dimela, bophahamo ba kebolwa/lephotsoa, ho ema ha dimela, bokgoni kgahlanolong le ho pshatleha, palohare ya dipeo kilogramong e le nngwe hammoho le palo e lebelletsweng ya dimela tse emeng.

Matshwao ana hangata a hlophisa ke ba sebetsanang le tlahiso ya dipeo kapa dikhamphane tse rekisang dipeo ho ya ka sekala sa 1 ho isa ho 9 moo 1 e bolelang "phahame" kapa "e tswile matsoho" kapa "ntle haholo", mme 9 yona e bolela "tlase" kapa "fokola haholo".

Mefuta e mengata ya dipeo ke e sa lwanthianeng le glyphosate, mme e ka sebediswa, ya ba le diphetho tse ntle mokgweng o nepahetseng wa taolo ya lehola wa "roundup ready". Dikhemikhale tse sebediswang lenaneong le kang lena di tlamehile ho sebediswa ka hlolo boemong bo nepahetseng ba semela. Bohlale ke ho tswaka sefafatsi le motswako o nontshang e le hore kgolo e potlake, mme ho lwantshwe tsohle tse mpe tse ka sitisang le ho kgina kgolo matsat sing a beke ho isa ho a leshome hoba motswako ona o sebediswe.

Sehla sa kgolo kapa sehlopha sa kgolo e phethahetseng

Mmoho le mofuta wa kgolo wa peo, lena ke le-tshwao le leng la a bohlokwa ka ho fetisia le tshwanetseng ho elwa hlolo.

Mefuta e fihlellang kgolo e phethahetseng kapele ke e loketseng mabatowa a phodileng kapa a nang le sehla se sekgutshwane sa

kgolo ya lehlabula. Dinawa tsa soya tse fihlellang kgolo e phethahetseng kapele di hloka diyunite tse nyane tsa motjheso papisong le mefuta ya sehla se mahareng kapa sa kgolo e teletsana.

Botsa moemedi wa hao wa tsa dipeo mabapi le kgetho e nepahetseng mabapi le mabatowa a futhumetseng kapa a mofuthu o mahareng.

Mefuta wa dinawa tsa soya e tshabana le longitude le latitude hammoho le ho phahama ka hodima mohato wa lewatle (*sea level*) hammoho le bohale ba letsatsi. Phapang ya bophahamo ba dimithara tse 100 pakeng tsa masimo e ka ama kuno qetellong empa mofuta wa peo o ntse o le mong.

Mofuta wa kgolo

E nngwe ya dintla tse kgolo tse ka tshwae-tsang kuno selemong sefe kapa sefe, maemong a fapaneng a tlalaemete, lebatoweng la temo, ke mofuta wa kgolo. Balemi ho la Brazil moo ho fumanwang balemi ba hlahisang dinawa tsa soya ka ho fetisia lefatsheng lohle, ba ikamahanya le ho jala haholo mefuta ya dipeo tsa kgolo tse ke keng tsa laolwa.

Phapang ke efe pakeng tsa bahlahisi ba dipeo tse ke keng tsa laolwa le bahlahisi ba dipeo tse ka laolwang?

Pherekano e ngata e teng pakeng tsa balemi mabapi le phapang pakeng tsa mefuta ena e mmedi ya sehlooho. Mefuta ya peo e batlang e laoleha (*semi-determinate*) le yona e ntse e fumaneha le ho jalwa, mme e kentse letsoho pherekonong ya tlaphiso ka ha ditlwaelo tsa kgolo di bonwa ke balemi masimong.

MEFUTA YA DINAWA TSA SOYA

Bahlahisi ba tse ke keng tsa laoleha

Semela sa nawa ya soya se ke keng laoleha se tswela pele ho hola, se ba le mahlaku a matjha hodimo semeleng nakong eo semela se bang le dipalesa le dikebolwa karolong e tlase ya sona. Ha sehla sa kgolo se ntse se tswela pele, ho ka nna ha hlaha dikebolwa tsa boholo bo phethahetseng karolong ena e tlase ya semela ha ka nako yona ena mahlaku a matjha a ntse a tswela pele ho hlaha.

Bahlahisi ba tse ka laolehang

Dinawa tsa soyatse ka laolehang di na le paterone ya kgolo e fapaneng, mme di phethela saekele ya tsona ya mahlaku pele di qala ho etsa dipalesa le peo.

Ka hoo, nawa ya soya e ka laolehang e ka nna ya ba le bophahamo ba mithara, mme ya hloka pale-sa le ha e le nngwe kapa dikebolwa. Empa nawa ya soya e ke keng ya laoleha yona e tla be e se e simolotse ho etsa dikebolwa ha semela se phahame, se le bophahamong ba 350 mm ho isa ho 500 mm.

Molemo o moholo wa mefuta e ke keng ya laoleha ke hore e ka boela e hola ka matla ka mora dinako tsa maemo a komello. Hona ho bonahetse Foreisetata Botjhabela sehleng se fetileng moo dimela di ileng tsa "dieha" ho hlaha dipalesa nakong e bileng telele ya komello ya Pherekong moo di ileng tsa hola ka matla ho hlaha dipalesa le ho 1,4 hekthara ka nngwe. Ena e bile molemo o motle wa tjhelete tabeng ena.

Ka lehlakoreng le leng, ha bahlahisi ba tse ka laolehang ba feta nakong ya motjheso le komello nakong eo semela se hlahisang dipalesa le ho etsa dikebolwa, semela se ka nna sa folotsa mme ha senyeha dipalesa le dikebolwa tse ngata. Ka hoo, ha ho monyetia wa tse ding tse ntja hamorao.

Bophahamo ba semela, ba kebolwa, ho ema ha sona le ho ba kgahlanong le ho pshatleha

Dintlh a tse ka hodimo mona di boetse di bohlokwa bophahamong bo tlasetlase ba kebolwa bo methylweng ho tloha mohatong wa mobu ho ya dikebolweng tse tlasetlase. Hona ho tshwanetse ho ba bonyane

10 cm ho kgothaletsa le ho potlakisa kotulo e phahameng ya sejothollo ka motjhine o kotulang. Bopahamo ba semela bo laolwa ke tlaho, empa bo ka tshwaetswa ke maemo a lehodimo a sehla, mme bo ka fapanana pakeng tsa 65 cm le 100 cm.

Mefuta ya peo e kgethileweng e boetse e tshwanetse ho bontsha bokgoni ba ho ema e otlolohile ho ya hodimo ka mora kgolo e phethahetseng ya yona ho fihlela nakong ya kotulo. Dikebolwa tsa nawa ya soya di tla buleha ha bonolo le ho ntsha peo ha di se di fihleletse kgolo e phethahetseng, di omme. Haeba pula e ba teng ka mora mohato ona, ho pshatleha/qhalana ho ka nna ha ba hobe haholo. Tsela e le nngwe feela ya ho kotula dipeo tsena tse lahlehang hangata ke ho beha setoko se senyeha masimong ka mora kotulo.

Ka mehla jala mefuta e mengata, e fapaneng ya peo e nang le dinako tse fapaneng tsa ho fihlella kgolo ya tsona e le hore mosebetsi wa kotulo o tle o phethwe ka nako masimong a fapaneng ka ha dinako tsa ho fihlella kgolo e phethahetseng ke dinako tse fapaneng.

Kakaretso

Leka ho kgetha mefuta ya peo e lokelang masimo a hao, o ntse o hopola dintlh a tse re buileng ka tsona hodimo mona. Dintlh a tsa bohlokwa di kenyelletsa tshebediso ya mefuta e tla lokela bolelele ba sehla sa kgolo polasing ya hao. Kenyelletsa mefuta e laolehang le e sa laolehang, e leng e nang le dinako tse fapaneng tsa kgolo, mme taba ya bohlokwa-hlokwka ke ho lemoha le ho rekota matsatsi a ho jala le ho beha leihlo matshwao a bohlokwa a dimela le mobu hammoho le kuno e nepahetseng ya qetelo ya mofuta ka mong o jetsweng.

Ditaba tsena di hlokolosi kgethong ya mofuta wa peo le tlahisong e atlehileng ya dinawa tsa soya hammoho le katleho tjheleteng e kenang pokothong ya hao! ☺

*Ditaba tsena ke tsa molemi
ya beileng meja fatshe.*

Metheo ya sefafatsi

- tokiso ya sona le matshwao a ho setwa

Ka ho seta sefafatsi sa hao o tiisa hore sekgahla se nepahetseng sa sefafatsi se tlaafafatsa bongata bo nepahetseng hantle ba khemikhale hekthareng ka nngwe. Mohato ona o hlakolosi tshebetsong ya dikhemikhale le matleng a tsona a ho fihella diphetlo tse batlahalang.

O tshwanetse ho tseba hore ke dilithara tse kae tsa sephalli tse ka nkwang ke tanka ya ho fafatsi, le hore ho tla hlakahala ditanka tse kae ho phetha mosebetsi o itseng. Tshebediso ya sefafatsi e fapano ho ya ka sejollohollo ka seng, dibaka pakeng tsa mela di fapano ho ya ka kgolo ya dimela, hammoho le bophahamo le ho teteana ha tsona. Hona ho bolela hore o tla tshwanelo ho etsa di-setting tse ntja tsa sejollohollo. Dikhamphane tse ngata tsa dikhemikhale di tshwanetse ho romella moemedi ya tilo thusa ka ho hlahloba ho setwa ha difafatsi, mme ke taba e ntle ha o ka etsa kopo ya tshebeletso e tjena, mme hape ho bohlokwa hore molemi ka mong a utlisise mosebetsi ona wa ho seta sefafatsi (*calibration*).

Sefafatsi se lokela ho sebetsa jwale

1. Hlwekisa sefafatsi hantle, mme o tiise hore ha ho matshwao a letho a maforme kapa ho dutla.
2. Tlatsa tanka halofo ka metsi, mme o nke sefafatsi o se ise masimong moo maemo a lehodimo a tshwanang le ao sefafatsi se ilo sebediswa ho ona.
3. Hlahloba melongwana kaofela sefafatsing sa boom ho tiisa hore e sebetsa hantle.
4. Tseba bophara ka ho nepahala ba sefafatsi sa hao sa boom le hore hantlentle melongwana ya sona ke e mekae.
5. Jwale fumana hore sefafatsi se tla feta makgetlo a makae hekthareng ka nngwe. Sheba **Setshwantsho sa 1.**
6. Mohato o hlahlamang mosebetsing wa ho seta sefafatsi boleleleng ba 100 m maemong a masimo ao se tla beng se sebetsa ho ona, nako le lebelo leo se tla le nka ho fihella 100 m.
7. Ho feta mona, o tshwanetse ho metha bongata bo ntshwang ke molongwana o le mong ka palo ya metsotsvana, e leng eo sefafatsi se e nkang ho feta boleleleng ba 100 m. Hona ho etswa ka ho bokella bonga-

Setshwantsho sa 1: Fumana hore sefafatsi se tla feta makgetlo a makae hekthareng e le nngwe ya masimo.

→ Fumana bophara ba boom x 100 m = area ka disekweremithara
(Mohlala: Haeba boom e le bolelele ba 10 m, eba he 10 m x 100 m = 1 000 m²)

Ka ha hekthara e le nngwe = 10 000 m², re tshwanetse ho arola area e tla fihellwa ke sefafatsi 100 m², hore e be 10 000 m². Hona ke ho fumana hore ke makgetlo a makae ao sefafatsi se tla tshwanelo ho feta hore se fihelle hekthara ya masimo.

→ Boom e bolelele ba 10 m dipalo di tla ema tjena: 10 000 m² e arolwa ka 1 000 m² = 10 Hona ho bolela hore sefafatsi se tla feta makgetlo a **10 hekthareng e le nngwe ya masimo**.

David Malo, ke sehwai sa poone le soneblomo haufi le Deelpan Provenseng ya North West, ya ntseg a fafatsa poone ya hae. David e bile mojalefa letloleng la Ntlafatso la Lefapha la Ntshetsopele ya Mahae le Ntjhafatso ya Mobu, mme o nnile a tataiswa ke Grain SA le John Mathews.

Natie Visser wa Sannieshof ke moemedi wa barekisi ba mefuta ya dipeo le dikhemikhale. Ke enwa o ntse a thusa David ka ho setwa ha difafatsi tsa hae.

kae tse tla tshwanelo ho fafatswa hekthareng ka nngwe, mme o etse diphetohonyana tse hlakahalang. Mohlaleng o ka hodimo re fumane hore sefafatsi se fihella dihekthara tse hlano ka tanka ya metsi. Mohlaleng ona o tla iphumanela hore ke khemikhale e kae e tla hlakahala tankeng e le nngwe e tla fihella dihekthara tse hlano.

Jwale o na le dintha tsohle tseo o tla di hloka

- O tseba hore ke dilithara tse kae tse fafatswang ke tanka hekthareng e le nngwe.
- O tseba hore ke dihekthara tse kae tse fihellwang ke tanka e le nngwe.
- Haeba bongata ba metsi a hlakahalang bo sa lekana, ho ka nna ha etswa diphetoho ka ho sotha pompo ya pressure ho ya hodimo kapa tlase. Hona ho tla o fa setshwantsho sa metsi a tla tswa.
- Haeba o fetola bongata ba metsi a tswang, ke moo o tla tshwanelo ho sebetsa dipalo hape.
- **O SE KE** wa adjusta pressure ha sefafatsi se se se setilwe (*calibrated*).
- Etsa motswako wa metsi le khemikhale ho ya ka palo ya dihekthra tse fihellwang ke tanka e tletseng ya sefafatsi.

Taba ya bohlokwa

- Ka mora ho sebedisa tanka e tletseng, taba ya bohlokwa ke ho metha area e fihellelweng ho tiisa hore di-calibrations (ho setwa) di nepahetse. Etsa di-adjustmente haeba ho hlakahala.
- Hlahloba hore melongwana kaofela e sebetsa ka nepo le hore ha e a thibana.
- Hlahloba difilthara tsa ditanka letsatsi le letsatsi ho tiisa hore metsi/motswako o fafatswa ntle le tshitiso ya letho.

Ditaba tsena re di tshohlelwka ke Jenny Mathews, mophehis ho tsapula/lmvula. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho jenjonmat@gmail.com.

Grain SA e thoholetsa balemi matsatsing a Agri Mega Week

Grain SA e ile ya tshehetsa ka ditjhelete ho hlomngwa ha tente ya baeti matsatsing a Agri Mega Week (18 - 21 Loetse 2013) mane Bredasdorp ho amohela ditho tsohle tsa Grain SA, bohole ba kentseng letsoho indasterring ya dijothollo hammoho le ba kgaso/dikoranta. Boranejara ba Provense ba Kaapa Bophirimela le Borwa, hammoho le Jannie de Villiers, Louw Steyler le Susan Engelbrecht ba tswang ntlokgolo ya ofisi ya rona ba bile teng ketsahalong ena.

Labohlano e bile la ketsahalo e kgolo moo palo e kgolo e bileng teng ya balemi ba rona ba ntseng ba thuthuha hohle mabatoweng a Kaapa Bophirimela le Borwa. Balemi ba bile le monyetla wa ho buisana le Louw Steyler le Jannie de Villiers, hape le ho ntsha maikutlo a bona mabapi le hore bokamoso bo ba fupareletse eng ka phumantsho ya mobu Kaapa Bophirimela le Borwa. Balemi ba bangata ba ile ba hlahisa kananelo ya bona ho Grain SA le hore ba ikutlwba ena le sebete tataisong le tshehetsong eo ba seng ba e fumane ho fihlela mona le hore ba ikutlwba ena le tiisetso ya tshehetso e tla nne e be teng le nakong e tleng.

Le hoja Grain SA e fane ka dithuto tse ka bang 38 ho la Kaapa Bophirimela le Kaapa Borwa nakong ya dikgwedi tse tharo tse fetileng, tlhoko e ngata ya kwetliso e sa ntse e le teng. Balemi ba bangata ba ntseng ba thuthuha ba ile ba hlahisa maikutlo a bona mabapi le tlhoko ya kwetliso, mme ntle le tikatiko sello sena se tla arabelwa dikwedding tse mmalwa tse tleng. Ho feta mona, Agri Mega Week e ile ya fa ba Grain SA monyetla wa ho tsebisa balemi ba Kaapa Bophirimela le Borwa ka seo Grain SA e tshwarahaneng le sona ho phatlalla le naha yohle mabapi le diholpha tsa boithuto, kwetliso, matsatsi a balemi le mananeo a dikolo, mme ya kgothalletsa balemi ho itihela ka setotswana mererong ena.

**Ditaba tsena di tshohlwa ke Liana Stroebel,
mophehisi ho tsa Pula/Imvula. Ho tseba
haholwanyane romella e-meile ho
liana@grainsa.co.za.**

PULA IMVULA

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Lebowa, Sezulu le Seqhotsa.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Danie van den Berg

Foreisetata (Bloemfontein)

► 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johnk@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatsi Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlaphela Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)
► 072 736 7219 ◀ naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz

KwaZulu-Natal (Vryheid)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 980 1455 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ◀ Jenilee Bunting

Lawrence Luthango

Eastern Cape (Mthatha)
► 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
► Ofisi: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpofyi

Toit Wessels

Western Cape (Paarl)
► 082 658 6552 ◀ toit@grainsa.co.za

TAOLO YA TSE TSHWENYANG

A re Iwantsheng ditadi!

Ditadi le taolo ya diphoofotswana tsena tse nyane ke phephetso ho balemi ba bangata. Lengolong lena, re fana ka kakaretso ya mehato ya ho laola ditadi tsena tse tshwenyang.

- Iphe nako ya ho lema dibaka moo ditadi tsena di leng ho tsona. Ha ditadi di tlohellwa feela, haholoholo nakong ya fallow period, e leng eo masimo a tlohetsweng feela ho sa jalwa letho, ditadi di a qhanolla, mme ha ho mang ya senyang sekgutlwana sa tsona – hona ho bohlokwa haholo ho bahlahisi ba sebedisang mokgwa wa temo e nyane kapa wa *no-till*.
- Sebedisa diphooko le dinonyana tse jang ditadi ho tshosa ditadi, mme hanghang tshwara tse reng di tswela ka ntle – etsa dikalana moo diphooko le dinonyana tse ding di ka dulang teng ha di tsomana le ditadi.
- Sebedisa feela meriana e bolayang ditadi (dibolayatadi) e ngodisitsweng, e ke keng ya fetisetsa tjhefo dinonyaneng tsena.
- Etsa bonnete hore sebolayatadi se tla hle se tshwase ditadi. O mong wa mekgwa e matla, empa e seng kotsi ke ho nka thootse/peo e pheilweng ha bonolo le e ntseng e hola, le ho di tswaka le ole ya ho pheha le zinc phosphide, ebe o beha ka hara dipeipi ho tshekalla le masimo, kapa hona moo di hileng di dulang teng di le ngata.
- O se ke wa emela hore palo ya ditadi e be e ngata, e ke keng ya laolwa – mena dimmou, sebetsana le bothata bona hanghang pele ditadi tsena di tjhekamekoti le ho ja dimela tse ntseng di hola.
- Hammoho le dijollothlo tsa sehlooho, jala sejollo se tla tshwasa ditadi, e leng se tla mela nakong e le nngwe le dijollothlo tsa hao – sejollothlo sena se tshwasang se jalwe se teteane haholo karolong e ka hlolahong kapa e ka thoko ya masimo. Nka poone ya kgale kapa ya koro e seng e sa sebetse. E jale. Ha ditadi di batla dijо, di tla di fumana mona.
- Kgaohana le dinoha, mesha le dinakedi – le tsona di ntse di itjella ditadi le madinyane a tsona.
- Tshwarahana matsoho le balemi ba bang ntweng e kgahlanong le moleko ona wa ditadi – re ke ke ra hlola ntwa ena haeba re sa etse tshoho la monna ke mokolla kgahlanong le ntwa ena e kgolo.

Tadi e tjena.

Tadi e tjheka mokoti hara poone.

Masepa a ditadi a bontsha moo di leng teng.

Ditadi 10; mohlahisi 0.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Dr Gerhard H Verdoorn, wa Griffon ya Setsa sa Ditaba tsa Tjhefu le Mekgatio ya Phekolo ya diphoofolo le Dijollothlo Afrika Borwa (AVCASA) mabapi le Grain SA ya Pudungwana 2012. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho nesher@tiscali.co.za.

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

